

## บทที่ 1

### บทนำ

#### ที่มาและความสำคัญของปัญหา

สภาพสังคมไทยในปัจจุบันมุ่งเน้นการพัฒนาความเจริญไปสู่ภาคอุตสาหกรรมเพื่อสร้างรายได้ ส่งผลให้สังคมมีการเปลี่ยนแปลงกลายเป็นสังคมวัตถุนิยม ผลกระทบที่ตามมาทำให้เกิดความเครียด มีการแข่งขันกันสูง ครอบครัวแตกแยก มีการใช้ความรุนแรงและตามมาด้วยเด็กถูกทอดทิ้งและถูกทารุณกรรม เด็กเหล่านี้โตขึ้นจะเป็นผู้ใหญ่ที่สร้างปัญหาให้กับสังคม และส่งผ่านพฤติกรรมเหล่านั้นให้บุตรหลานของตนเอง (ศรีเวียง ไพโรจน์กุล, 2544, น. 4)

สาเหตุของการถูกทารุณกรรมในเด็กโดยทั่วไปมีหลากหลายสาเหตุ อาทิเช่น สาเหตุจากพ่อแม่และผู้ปกครอง เมื่อพ่อแม่และผู้ปกครองเด็กมีประวัติเคยถูกทอดทิ้ง ถูกกระทำทารุณกรรมขณะอยู่ในวัยเด็กมาก่อน ส่วนใหญ่พ่อแม่ไม่เอาใจใส่ดูแลเด็กและทำโทษเด็กอย่างรุนแรง กลุ่มพ่อแม่ที่อายุน้อยมักขาดความอดทนต่อการแสดงออกของเด็ก เมื่อควบคุมอารมณ์ไม่อยู่ เด็กจะเป็นที่ระบายอารมณ์ของพ่อแม่ ในพ่อแม่ที่มีปัญหาทางจิตสังคมชอบเล่นการพนัน ดื่มสุรา ดินยาเสพติด อาจละเลยไม่เอาใจใส่ดูแลเด็ก พ่อแม่ที่มีเจตคติที่ไม่ต้องการเด็กอย่างมากหรือพ่อแม่ที่ตั้งความหวังกับเด็กสูงเกินไปเมื่อเด็กไม่สามารถทำได้มักจะโกรธและลงโทษเด็ก ในกรณีที่มีสาเหตุเกิดจากตัวเด็กเองมีความสำคัญเช่นเดียวกัน เช่น เด็กที่มีลักษณะพื้นฐานอารมณ์เป็นเด็กเลี้ยงยากและมีลักษณะซนมากจะกระตุ้นให้พ่อแม่โกรธได้ง่าย ส่วนเด็กที่พัฒนาการไม่สมวัยพ่อแม่อาจมีทัศนคติที่ไม่ต้องการเด็กทำให้ขาดการเอาใจใส่ดูแลเด็ก กรณีที่มีสาเหตุเนื่องจากสิ่งแวดล้อมและสภาพทางเศรษฐกิจ รวมทั้งภาวะวิกฤติที่เกิดขึ้น เช่น ความยากจน พ่อแม่อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ใช้ความรุนแรงในวิถีชีวิตประจำวัน พ่อแม่อยู่ในระบบของชุมชนที่มีการช่วยเหลือทางสังคมต่ำ สิ่งเหล่านี้ล้วนก่อให้เกิดการถูกทำร้ายจากพ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูได้ นอกจากนี้อาจมีสาเหตุจากการจัดการศึกษาที่ไม่เหมาะสมในเด็กวัยก่อนเรียน เร่งรัดให้เด็กเรียนอย่างไม่เหมาะสมกับวัย ทำให้เกิดการทารุณกรรมทางจิตใจต่อเด็กตามมาได้ (อัมพล สุอำพัน, 2538, น.205-206) จากสาเหตุดังกล่าวข้างต้นนั้น สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบันจึงส่งผลให้เด็กถูกทารุณกรรมเพิ่มจำนวนมากขึ้น จากสถิติเด็กและสตรีที่ถูกกระทำรุนแรงในปีพ.ศ. 2549 เพิ่มจากปี พ.ศ. 2548 ถึงร้อยละ 40 โดยถูกทำร้ายร่างกายมากอันดับ 1 ร้อยละ 52 รองลงมาคือถูก

ล่าวละเมิดทางเพศร้อยละ 43 ในจำนวนนี้ต้องได้รับการเยียวยาทางจิตใจเกือบ 9,000 รายจากทั้งหมด 14,382 รายและเป็นเด็กอายุต่ำกว่า 18 ปีจำนวน 7,164 ราย เป็นเด็กชาย 1,542 ราย และเป็นเด็กหญิง 5,622 รายที่เหลือเป็นผู้ใหญ่ (ฝ่ายข่าวและสื่อมวลชนสัมพันธ์กลุ่มสารนิเทศ, 2549, น. 1) จะเห็นว่าเด็กถูกทารุณกรรมเพิ่มจำนวนมากขึ้น จึงจำเป็นต้องได้รับการช่วยเหลืออย่างเร่งด่วนเพื่อป้องกันผลกระทบที่ตามมา

โดยทั่วไปมีผลกระทบต่างๆ เกิดขึ้นในเด็กถูกทารุณกรรมทั้งร่างกายและจิตใจ ผลกระทบทางร่างกาย เช่น มีปัญหาล้มเหลวในการเจริญเติบโต (failure to growth) มีลักษณะของเด็กที่บ่งชี้ว่าขาดการเอาใจใส่ดูแล ผลกระทบทางอารมณ์จิตใจ เช่น เด็กที่มีประวัติถูกกระทำทารุณมักตีค่าของตนเองต่ำ มีแนวโน้มของพฤติกรรมต่อต้านสังคม มีปัญหาการเรียน มีความก้าวร้าวสูง มีแนวโน้มติดยาเสพติด กระทำผิดกฎหมาย ขาดความเมตตากรุณา แต่ในขณะเดียวกันต้องการความรักอย่างไม่มีขอบเขต (อัมพล สุอำพัน, 2538, น. 206-208) นอกจากนี้ อาจเกิดปัญหาความเครียดฝังใจหลังเหตุการณ์ร้าย (post-traumatic stress disorders) ปัญหาวิตกกังวล ปัญหาอารมณ์ซึมเศร้า (รัตโนทัย พลับรูการ, 2545, น. 262) เมื่อเกิดภาวะซึมเศร้า อาจเป็นปัจจัยเสี่ยงที่สำคัญของการเกิดพฤติกรรมฆ่าตัวตายในเด็ก (อุมพร ตรังคสมบัติและดุสิต ลิขนะพิชิตกุล, 2539, น. 174)

ความซึมเศร้าในเด็กถูกทารุณกรรมนั้นเกิดได้จากหลายสาเหตุ ได้แก่ สาเหตุทางชีวภาพ สาเหตุทางพันธุศาสตร์ และสาเหตุทางจิตสังคม ในที่นี้จะขอกล่าวถึงสาเหตุทางจิตสังคมในมุมมองของทฤษฎีรู้คิดเป็นหลัก โดยทฤษฎีรู้คิดของเบค (Beck's cognitive theory) กล่าวว่า ความซึมเศร้าส่งผลให้มีความคิดด้านลบกับตนเอง หรือผู้อื่น หรือการมองโลกในแง่ร้าย โดยผู้ที่มีอารมณ์ซึมเศร้าจะมีกระบวนการความคิดที่มุ่งพิจารณาประสบการณ์ในชีวิตหรือมุ่งพิจารณาสิ่งต่างๆ อย่างบิดเบือนไปจากความเป็นจริง อาจกล่าวได้ว่ามุ่งพิจารณาไปในทางลบแทนที่จะพิจารณาในทางที่ถูกต้องตรงกับความเป็นจริง ผู้มีภาวะซึมเศร้าจะมีความคิดว่าตนเองหมดหนทางที่จะต่อสู้และตนเองไม่มีประโยชน์อีกแล้ว (helpless) มักตีความ (interpret) เหตุการณ์ต่างๆ ไปในทางที่ไม่ดี มีความคิดและการรับรู้ว่าไม่มีความหวังในอนาคต การบิดเบือนในความคิดนี้เกิดจากการมีความเจ็บปวดทางจิตใจในวัยเด็ก เป็นการสร้างเงื่อนไขให้คิดและตีความ ผู้ที่มีอารมณ์เศร้าจึงตอบสนองทางลบต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิต (สุชาติ พหลภักย์, 2542, น. 7-42)

การให้การปรึกษาแนวรู้คิด (cognitive counseling) ของเบค มีจุดประสงค์เพื่อรักษาภาวะซึมเศร้า (depressive episode) และเพื่อป้องกันการกลับเป็นอีก วิธีการคือผู้ให้การปรึกษาช่วยผู้รับการปรึกษาทำความเข้าใจและหาอัตลักษณ์ว่าความคิดที่มีลักษณะลบของตนเป็นอย่างไร เพื่อให้ผู้รับการปรึกษาพัฒนาวิธีการคิดไปแนวทางอื่นๆ (alternative) ที่ยืดหยุ่นกว่าและเป็นไปในทางบวก เป็นการฝึกฝนผู้มีภาวะซึมเศร้าให้เกิดความคิดใหม่และเกิดพฤติกรรมตอบสนองใหม่ (สุชาติ พหลภักย์, 2542, น. 88) จากการศึกษาของเลวินซอห์น คลาร์ก ฮอปส์และแอนดริว (Lewinsohn, Clarke, Hops, & Andrews อ้างใน Kendall, 1990 น. 101) พบว่าการบำบัดภาวะซึมเศร้าตามแนวรู้คิดของเบคในวัยรุ่นประสบความสำเร็จอย่างดี ซึ่งเห็นได้จากการติดตามประเมินผลเป็นระยะเวลา 2 ปี การวินิจฉัยที่พบคือลดอาการแสดงของภาวะซึมเศร้าลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

เด็กที่ถูกทารุณกรรมและเด็กที่ถูกทอดทิ้ง เป็นเด็กที่พึงได้รับการคุ้มครองสวัสดิภาพและสงเคราะห์ (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2547, น. 25) ความรุนแรงของภาวะซึมเศร้าของเด็กที่อยู่ในสถานสงเคราะห์มีมากกว่าเด็กในครอบครัวปกติ ดังเช่นการศึกษาของอุมามพร ตรังคสมบัติและคณะ (2536, น. 1) ศึกษาความชุกของการซึมเศร้าและความสัมพันธ์ด้านปัจจัยจิตสังคม โดยศึกษาเปรียบเทียบระหว่างเด็กวัดสระแก้วกับเด็กในครอบครัวปกติ ซึ่งเป็นเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 พบว่าเด็กวัดสระแก้วมีความชุกและระดับภาวะซึมเศร้ามากกว่าเด็กในครอบครัวปกติ และจากการศึกษาของพิสมัย เต็งพงศธร (2533, น. 1) ที่ศึกษาระดับภาวะซึมเศร้าของเด็กและเยาวชนสถานสงเคราะห์ในจังหวัดกรุงเทพมหานครและนนทบุรี อายุ 7-18 ปีพบว่า เด็กและเยาวชนจากสถานสงเคราะห์ส่วนใหญ่มีภาวะซึมเศร้าร้อยละ 62.62 โดยมีภาวะซึมเศร้าอยู่ในระดับเล็กน้อยจนถึงรุนแรง

ดังนั้น เด็กที่ถูกทารุณกรรมที่อยู่ในสถานสงเคราะห์จึงเป็นเด็กกลุ่มเสี่ยงต่อการเกิดภาวะซึมเศร้าได้มากกว่าเด็กทั่วไป ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาเด็กที่ถูกทารุณกรรมในสถานสงเคราะห์เด็กหญิงจังหวัดสระบุรี ซึ่งกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาเป็นเด็กที่ถูกทารุณกรรมที่มีอายุ 12- 15 ปี โดยที่สถานสงเคราะห์เด็กหญิงจังหวัดสระบุรีแห่งนี้รับอุปการะเด็กหญิงที่มีอายุตั้งแต่ 4 – 18 ปี หรือมากกว่าแต่ยังเรียนไม่จบการศึกษาชั้นสูงสุดและยังไม่พร้อมที่จะออกไปใช้ชีวิตอยู่ในสังคมภายนอกได้ด้วยตนเอง ประเภทของเด็กที่ได้รับการอุปการะ ได้แก่ เด็กที่กำพร้าบิดามารดา เด็กที่ครอบครัวมีฐานะยากจน เร่ร่อน ไร้ที่พึ่ง ครอบครัวแตกแยก เด็กที่ถูกทอดทิ้งจากบิดามารดา

การเลี้ยงดูที่ไม่เหมาะสม บิดามารดาเป็นผู้รับการสงเคราะห์หรือต้องโทษจำคุก เด็กที่มีปัญหา ความประพฤติหรืออยู่ในสภาวะแวดล้อมที่อาจเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่ร่างกาย จิตใจ หรือ ศีลธรรมอันดีงาม ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาโดยการให้การศึกษาแบบกลุ่มตามทฤษฎีรู้คิดของเบคเพื่อ ลดภาวะซึมเศร้าในเด็กที่ถูกทารุณกรรม: กรณีศึกษาสถานสงเคราะห์เด็กหญิงจังหวัดสระบุรี

#### วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาผลการใช้โปรแกรมการศึกษากลุ่มตามแนวทฤษฎีรู้คิดของเบค ในการลดภาวะ ซึมเศร้าของเด็กที่ถูกทารุณกรรม

#### สมมติฐานในการวิจัย

1. เด็กถูกทารุณกรรมที่เข้าโปรแกรมการศึกษากลุ่มตามแนวทฤษฎีรู้คิดในระยะหลัง การทดลอง มีภาวะซึมเศร้าลดลงกว่าก่อนการทดลอง
2. เด็กถูกทารุณกรรมที่เข้าโปรแกรมการศึกษากลุ่มตามแนวทฤษฎีรู้คิดในระยะหลัง การทดลองและติดตามผล 4 สัปดาห์ มีภาวะซึมเศร้าไม่แตกต่างกัน
3. เด็กถูกทารุณกรรมที่เข้าโปรแกรมการศึกษากลุ่มตามแนวทฤษฎีรู้คิดหลังการทดลอง มีภาวะซึมเศร้าลดลงกว่าเด็กถูกทารุณกรรมที่ไม่ได้เข้าโปรแกรม
4. เด็กถูกทารุณกรรมที่เข้าโปรแกรมการศึกษากลุ่มตามแนวทฤษฎีรู้คิดระยะติดตามผล มีภาวะซึมเศร้าลดลงกว่าเด็กถูกทารุณกรรมที่ไม่ได้เข้าโปรแกรม

#### ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับเด็กในสถานสงเคราะห์เด็กหญิงจังหวัดสระบุรี ที่ถูก ทารุณกรรมมีอายุระหว่าง 12-15 ปี ระดับสติปัญญาปกติ และมีภาวะซึมเศร้า โดยวัดจาก แบบสอบวัดภาวะซึมเศร้าหรือ children's depression inventory (CDI) ฉบับภาษาไทยเป็น แบบวัดที่ศาสตราจารย์แพทย์หญิงอุมาพร ตรังคสมบัติ แปลมาจากฉบับภาษาอังกฤษที่สร้างขึ้น โดยมาเรีย โควาคส์ (Maria Kovacs) ซึ่งดัดแปลงจาก Beck's depression inventory

#### นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ภาวะซึมเศร้า หมายถึง ลักษณะรูปแบบความคิดของบุคคลที่มีมุมมองต่อตนเอง ต่อ โลก และต่ออนาคตของตนในแง่ลบ (Beck, 1967, น. 255) โดยมีลักษณะดังนี้ มีอารมณ์เศร้า วิตกกังวล รู้สึกผิด หงุดหงิด อยากร้องไห้ เบื่อหน่าย ไม่สนุกสนาน มีความคิดว่าไม่มีใครรัก คิดว่าตนเองหน้าตาน่าเกลียด เกลียดตัวเอง คิดว่าอะไรก็มีอุปสรรค คิดถึงการฆ่าตัวตาย ขาด

แรงจูงใจทำให้เหนื่อยตลอดเวลา นอนไม่หลับ ไม่อยากกินอาหาร กังวลกับการเจ็บป่วย ไม่สนุก  
เวลาทำงาน เหงา ไม่มีเพื่อน มีความรู้สึกร่างกายไร้ประสิทธิภาพ ทำอะไรผิดพลาด ต้องใช้  
ความพยายามอย่างหนักเวลาทำอะไร การเรียนแย่ลง ทำอะไรไม่ได้ดี มีปัญหาสัมพันธภาพ  
ระหว่างบุคคล ชอบอยู่คนเดียว ไม่เคยทำตามคำสั่ง ทะเลาะกับบุคคลอื่นเสมอ (อุมพร  
ตรังคสมบัติและดุสิต ลิขนะพิชิตกุล, น. 223-229) โดยวัดจากแบบสอบวัดภาวะซึมเศร้า หรือ  
children's depression inventory (CDI) ฉบับภาษาไทย เป็นแบบวัดที่ศาสตราจารย์แพทย์  
หญิงอุมพร ตรังคสมบัติ แปลมาจากฉบับภาษาอังกฤษที่สร้างขึ้นโดยมาเรีย โควาคส์ (Maria  
Kovacs) ซึ่งดัดแปลงมาจากแบบสอบวัดภาวะซึมเศร้าของเบค (Beck's depression inventory)

2. เด็กที่ถูกทารุณกรรม หมายถึง เด็กซึ่งมีอายุต่ำกว่า 18 ปีบริบูรณ์แต่ไม่รวมถึงผู้ที่บรรลุนิติภาวะด้วยการสมรส ซึ่งถูกกระทำหรือละเว้นการกระทำด้วยประการใดๆ จนเป็นเหตุให้เด็กเสื่อมเสียเสรีภาพหรือเกิดอันตรายแก่ร่างกายหรือจิตใจ การกระทำผิดทางเพศต่อเด็ก การใช้เด็กให้กระทำหรือประพฤตินในลักษณะที่น่าจะเป็นอันตรายแก่ร่างกายหรือจิตใจหรือขัดต่อกฎหมายหรือศีลธรรมอันดี ทั้งนี้ไม่ว่าเด็กจะยินยอมหรือไม่ก็ตาม (พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ.2546  
อ้างใน กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2547, น. 7-9) แบ่งเป็นการทารุณกรรมทางกาย การทารุณกรรมทางเพศ การทอดทิ้งและการปล่อยปละละเลย (American Psychiatric Association, 2000, น. 738) ที่อยู่ในสถานสงเคราะห์เด็กหญิงจังหวัดสระบุรี

3. การปรึกษาแบบกลุ่มตามแนวทฤษฎีรู้คิด หมายถึง การใช้โปรแกรมการปรึกษากลุ่มที่จัดทำตามแนวทฤษฎีรู้คิดของเบค เพื่อลดภาวะซึมเศร้าของเด็กโดยช่วยให้เกิดความเข้าใจความคิดทางลบและค้นหาความคิดที่มีลักษณะลบของตนเอง แล้วช่วยพัฒนาวิธีการคิดไปอีกแนวทางอื่นที่ยืดหยุ่นกว่าและเป็นไปตามความเป็นจริง โดยวิธีการฝึกฝนให้มีการมองตนเอง การมองโลก และการมองอนาคตในทางบวกมากขึ้น

4. พฤติกรรมซึมเศร้า หมายถึง การกระทำที่เกิดจากอารมณ์เศร้า หรือหงุดหงิดโกรธง่าย หรือขาดความสุขในการทำกิจกรรมต่างๆ โดยมีอาการทางกายติดต่อกันเป็นเวลานานอย่างน้อย 2 สัปดาห์ โดยมีการกระทำเหล่านี้อย่างน้อย 4 อย่างคือ เคลื่อนไหวช้าหรือกระวนกระวาย หงุดหงิดง่ายกว่าปกติ ไม่สนุกสนานหรือสนใจทำกิจกรรมที่เคยทำ แยกตัวอยู่คนเดียว ดิ้นนอนเร็วกว่าปกติหรือหลับมากกว่าปกติ สมาธิลดลงในการทำกิจกรรมปกติ ความสามารถในการคิด

อ่านลดลง การตัดสินใจช้ากว่าปกติ การกินอาหารน้อยหรือมากกว่าปกติ น้ำหนักลดหรือเพิ่มมากกว่าปกติ คู่อ่อนเพลียไม่มีแรงผิดปกติ

*ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ*

1. เด็กถูกทารุณกรรมที่เข้าโปรแกรมการปรึกษาตามแนวทฤษฎีรู้คิดมีภาวะซึมเศร้าลดลง
2. ช่วยให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับเด็กที่ถูกทารุณกรรมในสถานสงเคราะห์มีรูปแบบและแนวทางการช่วยเหลือผู้ที่มีภาวะซึมเศร้าโดยการใช้โปรแกรมการปรึกษาตามแนวทฤษฎีรู้คิดของเบค
3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลการวิจัยไปเป็นแนวทางในการแก้ไขและป้องกันปัญหาภาวะซึมเศร้าของเด็กถูกทารุณกรรมต่อไป